

Op deze Joodse begraafplaatsen ligt de geschiedenis voor

De Joodse begraafplaats in Schijndel was overwoekerd, maar kreeg eind vorige maand eindelijk een maaibeurt.

FOTO GEMEENTE MEIERIJSTAD

Eeuwige rust, eeuwig onderhoud

Eigenlijk mag er nog geen boom staan. Want zelfs een vallende tak zou de eeuwige grafrust op een Joodse begraafplaats kunnen verstoren. Maar eeuwige rust betekent ook eeuwig onderhoud. En wie draait daarvoor op, als de laatste begrafenis al tientallen jaren geleden is? „Sommigen zien het als een last, terwijl je juist op deze plek een geweldige geschiedenisles kunt vertellen.”

ROY VAN DER LEE

Het zou na de kerk best eens het oudste bouwwerk van Geffen kunnen zijn. Neergezet zo rond de 17de eeuw. En met een geïnteresseerd oog nog best goed te lezen ook. Maar waar de kerktoren van het dorp van kilometers ver te zien is, gaat deze eeuwenoude grafsteen schuil achter een groot hek, ver buiten het dorp. Alleen wie de sleutel heeft, kan er in de buurt komen.

Het is het lot van veel Joodse begraafplaatsen, weet Eduard Huisman. Hij is consul-beheerder van het Nederlands Israëlitisch Kerkgenootschap. Dat NIK beheert ongeveer 70 procent van de 245 Joodse begraafplaatsen in Nederland. Alleen al Brabant telt er zeker 23. Vaak zijn die net als in Geffen ver buiten de bebouwde kom te vinden, omdat de Joodse gemeenschap in de afgelopen paar eeu-

wen meestal minder burgerrechten kende dan de rest van de bevolking.

Overwoekerd

En onbekend, dat maakt ook in dit geval onbemind. Niet iedere buitendienst voelt zich even verantwoordelijk voor het onderhoud op die ene begraafplaats waar soms al twintig, vijftig of zelfs honderd jaar geen uitvaart meer heeft plaatsgevonden. Wat er dan kan gebeuren, zagen we onlangs nog in Schijndel. Waar na een gemeentelijke herindeling, personele wisselingen en een handvol coronajaren niemand meer precies leek te weten hoe het nou zat met dat onderhoud. Het gevolg: een overwoekerde begraafplaats.

„Lang hadden Joodse gemeenschappen hun begraafplaatsen in eigen beheer”, zegt Huisman in Geffen. „Maar na de Tweede Wereldoorlog veranderde dat. Ongeveer 75 procent van de 140.000 Joden in Nederland

was vermoord. En hun bezittingen, of het nou vastgoed of een stuk grond was, werden vaak voor een schijntje van de werkelijke waarde verkocht aan de gemeente. Daar stond tegenover dat die gemeente het onderhoud voor de begraafplaatsen op zich zou nemen. Dat zijn afspraken van eind jaren 40, begin jaren 50. Niet overal zijn die nog even bekend.”

Voor iedereen een keppeltje

Wat dat betreft is Huisman uiterst tevreden met wat hij in Geffen aantreft. Zes keer per jaar wordt de begraafplaats in het dorp geschoffeld. Die is daarom vrij van onkruid of welke andere begroeiing dan ook. Kaal dus, zou je als leek misschien zeggen. Maar dat is juist hoe het hoort. Op een Joodse begraafplaats staan in principe geen bomen. Zeker niet boven de graven. Want zelfs een vallende tak zou de eeuwige grafrust kunnen verstoren.

Huisman complimenteert de me-

dewerkers van de gemeente dan ook met hun goede werk, nadat ze op zijn verzoek de poort van de begraafplaats hebben geopend. Voor het hele gezelschap heeft hij een keppeltje, petje of hoedje meegenomen.

Maar verbeterpunten heeft hij ook. Op het industriële hek bijvoorbeeld, dat op sommige plekken door de haag heen komt. Of de 'rotpoort' die toegang biedt tot het terrein. Een entree die wat hem betreft niet past bij de oudste Joodse begraafplaats van Brabant. „Sommigen zien het onderhoud misschien als een last, terwijl je op dit soort plaatsen een geweldige geschiedenisles kunt vertellen. Zeker hier in Geffen.”

„De wortels van het grootste levensmiddenmerk van de wereld zijn terug te voeren naar deze begraafplaats. Want hier liggen onder anderen de voorouders van de stichters van Unilever. Net als de families waar later Organon uit zou voortkomen.

het oprapen

Kees Welmers (links) geeft uitleg over een grafsteen op de begraafplaats in Oisterwijk.

FOTO ROY VAN DER LEE

Eduard Huisman op de Joodse begraafplaats in Geffen, die al in gebruik is sinds de 17de eeuw.

FOTO JEROEN APPELS/VAN ASSENDELFT

Dat is iets om trots op te zijn. Terwijl ik vermoed dat maar heel weinig mensen dat weten."

Inspiratie uit Oisterwijk

Een kwestie van omdenken dus. Voor inspiratie hoeven ze in Geffen bovendien niet verder te kijken dan Oisterwijk. In het groen ten zuiden van het dorp ligt een prachtige Joodse begraafplaats die in 2012 helemaal is gerestaureerd. Twee keer per jaar maait de gemeente er het gras. En de bomen? Die staan niet in de buurt van graven en worden extra scherp in de gaten gehouden.

"Het was tragisch hoe het hier erbij stond", zegt stadsgids Kees Welmers, zelf protestant. "Het lijkenhuisje stond op instorten en de begroeiing was zo hoog dat je er met de auto niet meer kon komen. Dat kan toch niet, voor een monument?"

Uit verschillende potjes vergaarden Welmers en zijn kompanen daarom 400.000 euro om het opknapwerk te laten uitvoeren. Sindsdien worden er regelmatig rondleidingen gegeven langs de ongeveer 165 graven. Zelfs de eerste opperrabbin van Brabant ligt er begraven, al is niet helemaal duidelijk op welke plek.

Aan schoolklassen, vriendengroepen of andere geïnteresseerden vertelt Welmers regelmatig dat Oisterwijk eeuwenlang een relatief grote Joodse gemeenschap had. Niet in de laatste

plaats omdat Joden zich lange tijd niet in het veel grotere Tilburg mochten vestigen. De begraafplaats is op vrijdagen zelfs openbaar toegankelijk, tamelijk uniek in Nederland. En bij hoge uitzondering vond er begin dit jaar zelfs nog een uitvaart plaats. Van de

'Tijdens de wederopstanding komen volgens het jodendom de beenderen van een overledene weer tot leven'

— Leon Bok

Bossche Marijke Wagenaar-van Oss, de laatste telg van haar Joodse familie. De laatste begrafenissen daarvoor dateerden van 2012. Die dáárvoor zelfs van 1987.

Want een 'voormalige begraafplaats', dat fenomeen bestaat in het jodendom niet. Zolang er ruimte is voor ook maar één extra graf, kan een Joodse begraafplaats worden gebruikt. „Tijdens de wederopstanding komen

volgens het jodendom de beenderen van een overledene weer tot leven", zegt Leon Bok, specialist funerair erfgoed bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. „Daarom is het belangrijk dat het graf met rust wordt gelaten."

Gestapelde graven

„Als er echt geen plek meer is, kan er een laag grond op de begraafplaats worden aangebracht zodat de graven als het ware worden gestapeld. In Israël, maar ook in Praag zijn daar voorbeelden van. Zo verstoor je het eerste graf niet. Dat is heel anders dan binnen het christendom. Daar is de euro vaak heiliger dan het graf. Als de nabestaanden niet betalen, wordt het graf vroeg of laat vanzelf geruimd."

Toch werden na de Tweede Wereldoorlog ook zo'n zestig Joodse begraafplaatsen in Nederland geruimd. Om plek te maken voor stadsuitbreiding, een nieuwe brug of een sportveld. Dat gebeurde in samenspraak met het rabiaat en het NIK, weet Bok, al vraagt hij zich ernstig af hoe noodzakelijk die verhuizingen waren.

In de afgelopen dertig jaar kwam er alleen in Almere nog een Joodse begraafplaats in Nederland bij. Verreweg de grootste begraafplaatsen vind je overigens in Putten, vlak bij de Belgische grens. Daar liggen complete families uit Antwerpen, omdat de Belgen lange tijd geen garantie op

eeuwige graftrust kenden. Nu is die garantie er in elk geval voor vijftig jaar.

Simpele bezuiniging

„En hoe er op die Nederlandse begraafplaatsen wordt omgegaan met het onderhoud, verschilt heel erg per gemeente", geeft Bok aan. „Het komt ook wel eens voor dat een begraafplaats gewoon van de lijst voor de buitendienst wordt geschrapt. Zolang er geen haan naar kraait, kan het een heel simpele bezuiniging lijken. Maar wie dat doet, kan op een goed gesprek met iemand als Eduard Huisman rekenen. Hij rijdt soms wel duizend kilometer in een week om te controleren hoe alles erbij staat. Als hoeder van de regels."

Het is een compliment dat Huisman graag in ontvangst neemt. En nu hij toch op de begraafplaats in Geffen is, heeft hij meteen een klusje voor de gemeente. Jaren geleden al kreeg hij uit het depot van de voormalige gemeente Maasdonk namelijk een fragment van een grafsteen in zijn bezit, dat aan een van de graven hier toebehoort. Of dat zo snel mogelijk weer aan de rest van de zerk kan worden vastgemaakt. Daarmee zou het graf net weer een stapje dichterbij de oorspronkelijke staat worden gebracht. En gaat de zerk net wat completer de messiaanse tijd tegemoet. Volgens de Joodse jaartelling staat die immers voor de deur.